

inutilem ad explicandam significationem huius vocis, *ens*, et unitatem conceptus ejus; nam *ens*, ut includens proprias rationes inferiorum, nec significatur hac voce, *ens*, nec concipi potest conceptu proprio et adæquato illi correspondente. Nam *ens*, prout includens inferiora secundum proprias rationes, non est *ens* tantum, sed est *ens* finitum et infinitum, substantia et accidens, et cætera, quæ, sicut non possunt secundum proprias rationes uno conceptu a nobis concipi, ita nec uno nomine significari; ergo illa distinctio de ente includente, vel non includente inferiora, nihil refert ad ejus analogiam explicandam. Confirmatur ac declaratur, nam vel est sermo de ente actu et distincte includente inferiora, et contra hoc procedit ratio facta, quod hujusmodi conceptus nec correspondent huic voci, *ens*, nec pertinent ad *ens* in quantum *ens*, sed in quantum substantia vel accidens, etc. Vel est sermo de ente confuse tantum et quasi in potentia includente inferiora, et sic falsum est illi non respondere unum conceptum communem, sed proprios conceptus Dei et creaturæ, substantiæ et accidentis, quia est manifesta repugnantia, quod in conceptu confuso includatur distincta conceptio particularium rationum entis. Tandem eadem ratione dici posset, animal, prout includit inferiora, non esse univocum, id est, prout subordinatur propriis et distinctis conceptibus inferiorum, quia ut sic non habet unum conceptum; esset autem inutilis et frivola responsio, quia nec illi conceptus respondent huic voci animalis ut sic, neque illud est tantum animal, sed est homo, equus, etc.

19. Ex alia item parte falsum videtur, quod in illa responsione dicitur, *ens*, ut non includens inferiora. neque esse univocum, neque analogum, quia, ut sic, non comparatur ad inferiora. Nam vel est sermo de actuali notitia comparativa ex parte intellectus, et hæc non est necessaria ad univocationem; hominis enim conceptus est univocus, etiamsi actu non comparetur ad inferiora per notitiam reflexam. Vel est sermo de comparatione aptitudinali ex parte ipsius conceptus objectivi entis non includentis actu inferiora, et sic falsum est non comparari, seu non esse comparabilem ad illa, quandoquidem est prædicabile de illis, ut per se constat, nam, cum dicimus creaturam, aut substantiam, vel accidens esse *ens*, non prædicamus *ens*, prout includit actu inferiora, sed solum secundum confusam rationem entis; necesse est ergo

ut, secundum illum conceptum, vel univocum sit, vel analogum.

20. *Alia responsio ad argumentum.* — *Expeditur prædicta responsio.* — Aliter ergo responderi potest, Aristotelem in Dialectica nunquam distinxisse analogia ab univocis, vel æquivocis, ideoque, cum analogia media sint inter illa duo extrema, ad illud revocari, cum quo magis conveniunt. Unde Aristoteles, dicto cap. Antepred., analogum, quod pluribus conceptibus significat inferiora, ut est animal dictum de picto et vivo, sub æquivocis constituit. Sic igitur dici potest, juxta illas definitiones *ens* potius revocari ad univoca quam ad æquivoca, atque adeo in ordine ad usum dialecticum dici posse univocum, quia et potest esse medium demonstrationis, et simpliciter ac sine addito dicitur de ente creato et increato, et secundum nomen et conceptum commune est. Metaphysice vero esse analogum, quia non æquali habitudine et ordine est in inferioribus, ut declaratum est. Quod si dicas, juxta hanc responsionem, *ens* æque univocum esse ac quodlibet genus, nam genus, licet logice univocum sit, physice seu metaphysice dici potest analogum, quia in eo latet inæqualitas, seu quia ad inferiora descendit cum quadam eorum inæqualitate, ut sumitur ex Aristotele, 7 Physic., text. 31, et 40 Metaphysic., text. 26, et clarius ex D. Thom., in 4, dist. 19, quæstione quinta, articulo secundo, ad 4. Respondetur non esse similem rationem, nam sub genere est sola inæqualitas perfectionis inter ipsas species, proveniens tantum ex differentiis earum, non vero est inæqualitas ordinis proveniens ex ipsa communi ratione generica, quæ ex se postulet prius et absolute esse in una specie, et deinde in aliis per habitudinem ad primam, quæ posset dici inæqualitas essentialis dependentiæ quæ, requiritur in entis communitate. Et ideo, quamvis physice, et secundum esse quod species generis habent in re, dicatur genus quodammodo analogum, vel æquivocum, non tamen metaphysice, secundum conceptum objectivum et communem. *Ens* autem est analogum etiam metaphysice secundum communem objectivum conceptum, quamvis secundum illas dialecticas definitiones videatur sub univocis comprehendi. Est ergo hæc responsio probabilis, nimium tamen favet univocationi entis.

21. *Tertia et vera responsio.* — Tertia ergo responsio sit, negando rationem entis esse omnino eandem in ente finito et infinito.

DISPUTATIO XXIX.

DE DEO PRIMO ENTE ET SUBSTANTIA INCREATA, QUATENUS IPSUM ESSE RATIONE NATURALI COGNOSCI POTEST.

1. *Quamobrem hæc disputatio in hac sede collocetur.* — Solent metaphysicæ doctrinæ tractatores hanc disputationem de Deo in postremum fere locum rejicere, imitati Aristotelem, qui lib. 12 suæ Metaphysicæ illam attigit, ubi simul et fere indistincte de Deo et cæteris intelligentiis disputat. Quem in hoc etiam cæteri secuti sunt. Et ratio fuisse videtur, quia licet Deus ex se sit maxime cognoscibilis, tamen quoad nos minus notus est, quam materiales effectus, per quos a nobis cognoscitur. Quæ ratio cæteris etiam intelligentiis, servata proportione, communis erit. Nos vero, quoniam in his disputationibus intendimus ordinem doctrinæ servare, quoad fieri possit, prius de increato ente, quam de cæteris in particulari disputamus, quia illud est primum ac præcipuum hujus scientiæ objectum, et ex se omnium dignissimum, ejusque cognitio magnam lucem afferet, ut cætera entia non solum a posteriori, verum etiam, pro captu nostro, a priori cognoscere possimus. Et quamvis Deum non in se, sed ex effectibus cognoscamus ratione naturali, prout nunc loquimur, nihilominus ad instituendam hanc disputationem de Deo, sufficere existimo ea præmissa, quæ in communi de ente, et de prima entis divisione, et de causis et effectibus tractavimus. Præsertim cum hæc doctrina, prout a nobis traditur, supponat ex philosophia, et nonnulla principia quæ ad Deum cognoscendum juvant, et sufficientem notitiam terminorum, quibus uti possumus ad divinam perfectionem declarandam, saltem quoad significationem, seu quid nominis eorum.

2. Convenienter igitur disputatio hæc in hunc locum cadit, in qua breviter complectemur omnia, quæ naturalis Theologia de Deo docet, abstinendo ab his quæ sola revelatione habentur aut haberi possunt; quæ eatenus solum attingemus, quatenus necessarium fuerit ad præfigendum terminum, ad quem naturalis ratio pervenire potest. Et quamvis in Deo idem sint esse, et quod quid est, et qualis est, tamen nostro concipiendi modo distincte et ordinate de his disseremus.

nam hoc est *ens*, quia ex se est, illud vero est *ens*, quia est ab alio. Quod si dicas, his verbis non explicari rationem accommodatam enti ut sic, sed proprias rationes talis et talis entis, respondetur imprimis rationem entis esse transcendentem, et intime inclusam in omnibus propriis ac determinatis rationibus entium, et in ipsis modis determinantibus ipsum *ens*, ideoque licet ratio communis, ut abstracta, sit in se una, tamen rationes constituentes singula entia esse diversas, et per illas ut sic constitui unumquodque absolute in esse entis. Deinde (quod ad rem maxime spectat) ipsamet ratio communis ex se postulat talem determinationem cum ordine et habitudine ad unum, et ideo, licet secundum confusam rationem sit eadem, sicut est una, nihilominus non est omnino eadem, quia non est ex se omnino uniformis, quam uniformitatem et identitatem requirunt univoca in ratione sua, et ita debet definitio univocorum exponi.

22. *Secundi argumenti solutio.* — Ad secundam rationem respondetur, illo argumento recte probari, *ens* non esse ex his analogis quæ per metaphoram vel translationem dicuntur, non vero inde fieri, nullo modo esse analogum. Nam illa conditio nominis analogi, scilicet, quod non sit commune multis ex vi unius impositionis, non est de ratione omnium analogorum, sed illorum tantum quæ per metaphoram seu translationem dicuntur. Unde attente considerandum est, illam analogiam translative seu metaphoricam, quamvis aliquod habeat in rebus fundamentum, non tamen omnino ex illis oriri, sed ex impositione et usu hominum. At vero hæc analogia entis omnino fundatur, et oritur ex rebus ipsis, quæ ita sunt subordinatæ, ut necessario ad unum referantur, quatenus entia sunt, ideoque non potuit nomen entis imponi ad significandum confuse id, quod habet esse, quin consequenter habuerit significare multa cum habitudine ad unum, atque ita fuerit analogum, non per translationem, sed per veram et propriam significationem. Atque hinc etiam expedita relinquatur tertia probatio, in ea enim diminute numerantur analogia attributionis. Nam præter ea, quæ per extrinsecam denominationem dicuntur de secundariis significatis, sunt alia, quæ intrinsece et proprie dicuntur de omnibus significatis, quæ proprias habent leges et conditiones diversas ab aliis analogis, ut satis declaratum est.

SECTIO I.

Utrum esse quoddam ens increatum ratione physice vel metaphysice demonstrari possit.

1. Duo insinuantur in hoc titulo: primum, an hoc possit demonstrari; secundum, quo medio, physicone, an metaphysico, quæ duo de Deo etiam inquiri possunt, et in re idem est querere ens increatum et Deum; nos tamen, majoris claritatis gratia et ad perficiendam commodius rationem, hæc distinguimus, ut sectione sequenti declarabimus. Circa priorem ergo partem Aliacus infra citandus negavit hoc posse demonstrari; tamen de hæc re satis fere dictum est in præcedente disputatione; nam ostendendo variis modis et sub diversis terminis primam divisionem entis, in infinitum scilicet vel finitum, creatum vel increatum, multipliciter ostendimus necessarium esse in universo aliquid ens, quod ex se habeat esse, ut ab illo possint manare cætera, quæ habent esse receptum. Sit ergo ad hanc priorem partem brevis responsio, demonstrari posse ratione naturali esse in rerum natura aliquid ens increatum, seu non factum. Probatur rationibus ibi factis, quæ inquirendo, et examinando medium hujus demonstrationis, amplius declarabuntur et confirmabuntur.

Varie opiniones referuntur.

2. Circa alteram ergo partem varie sunt opiniones, vel extreme oppositæ, vel mediæ. Prima est, solum medio physico posse demonstrari dari hujusmodi ens primum ac per se necessarium. Hanc tenet Commentator, 12 Metaphys., text. 5, et 1 Physic., text. ult., qui generatim loquitur de omnibus substantiis abstractis a materia, quia fortasse existimavit omnes immateriales substantias esse ex se entia necessaria. Fundamentum autem ejus est, quia solum ex motu cæli æterno colligi potest, esse aliquam substantiam æternam, et a materia abstractam. Additque illum rationem, quod nulla scientia demonstrat suum subjectum esse, sed supponit illud ut per se notum, vel ut demonstratum in alia scientia; sed Deus, vel substantia immaterialis, pertinent ad objectum metaphysicæ; ergo non probantur esse a metaphysico; cum ergo non sit per se notum, sumitur ut demonstratum a philosopho.

3. *Secunda.* — Secunda opinio extreme contraria est hoc munus pertinere ad meta-

physicum, et non ad philosophum naturalem. Ita tenet Avicenna, lib. 1 suæ Metaph., cap. 1, ubi e contrario inde concludit, Deum non pertinere ad objectum metaphysicæ, quia hæc scientia probat Deum esse; idem l. 8 suæ Metaph., c. 1 et 3. Idem tenuit Alex. Aphrodis., 12 Metaph., text. 6; et Albertus Mag., 1 Physic., cap. ult.; et Scot., in 1, quæst. 2, prolog., ad 2. Fundamentum est, quia alias philosophia esset dignior quam metaphysica, et hæc ab illa maxime penderet, si ab illa sumeret notitiam Dei, et substantiarum separatarum, etiam quoad esse existentia.

4. *Tertia.* — Tertia sententia esse potest, hoc munus, tam ad physicum, quam ad metaphysicum pertinere posse divisim, seu ad unumquemque eorum in solidum. Hanc sententiam non invenio expresse in aliquo auctore, posset tamen fundari in Aristotele; ille enim, in lib. 8 Physic., et in 12 Metaph., probavit esse in rebus aliquid principium immobile, et a materia separatum; ergo ad utramque scientiam id pertinere censuit, et sine dependentia unius ab alia; nam cum metaphysica sit dignior, non potest in hoc pendere a physica. Cum autem physica sit prior ordine generationis, saltem in nobis, non potest etiam in hoc pendere a metaphysica; nam suam demonstrationem complet prius, quam metaphysica acquiratur.

5. Quarta opinio esse potest, hoc munus pertinere ad utramque scientiam, non divisim, sed conjunctim, ita ut neutra possit demonstrationem complere sine consortio alterius: physica enim inchoat, metaphysica vero perficit. Ita fere videtur sentire Soncin., lib. 22 Metaph., quæst. 1, ubi licet in prima conclusione asserat proprie pertinere ad metaphysicum demonstrare substantias separatas esse, statim vero in secunda conclusione subdit, omne medium, quo hoc demonstratur, aut esse naturale, aut non concludere nisi in virtute alicujus medii naturalis. Aliter distinguit Javellus, eodem lib., quæst. 3, dicens, demonstrare substantias separatas, ut sic, seu in genere esse, pertinere ad philosophum naturalem; ostendere autem inter eas esse unam primam, quæ est Deus, esse negotium metaphysici. Et adducit D. Thom., 1 cont. Gent., cap. 13, dicentem, Aristotelem, in 8 Physic., solum ad hoc pervenisse ut probaret in motu cæli distinguendum esse motorem a mobili, eumque motorem esse separatum substantialiter a cælo; deinde vero in 12 Metaphysic., ex hoc motore ulterius pro-

gressum fuisse ad demonstrandum Deum esse.

6. *Judicium de opinionibus allatis.* — Ex his opinionibus existimo secundam esse simpliciter veram, et quartam posse ad sanum sensum revocari; nam prout a suis auctoribus asseritur, absolute probari non potest. Nulla autem occurrit convenientior aut efficacior ratio confirmandi nostram sententiam, quam usu ipso, et quasi experimento medii physici et metaphysici, quibus hoc probari solet, et utriusque efficaciam examinando. Duo ergo tantum occurrunt physica media, quibus uti possumus ad ostendendum substantias separatas, vel in genere, vel in particulari in primo ente increato.

Expenduntur rationes physice, quibus probatur Deum esse.

7. *Primum desumptum ex motu locali tractatur late.* — Primum medium sumitur ex motu cæli, quo usus est Aristotel., 8 Physic., et illud etiam adhibuit 12 Metaph., text. 26, ubi ex motu cæli æterno pervenit ad demonstrandum primum motorem immobilem. Hoc autem medium per se ac præcise sumptum multis modis invenitur inefficax ad demonstrandum esse in rerum natura aliquam substantiam immaterialem, nedum ad demonstrandum primam et increatam substantiam; et imprimis omitto, principium illud in quo tota illa ostensio fundatur: *Omne quod movetur, ab alio movetur*, adhuc non esse satis demonstratum in omni genere motus vel actionis; nam multa sunt quæ per actum virtutalem videntur sese movere et reducere ad actum formalem ut in appetitu seu voluntate videre licet, et in aqua reducete se ad pristinam frigiditatem; idem ergo accidere potest in motu locali; atque ita dici potest cælum non ab alio quam a seipso moveri per formam suam aut aliquam virtutem innatam, ex qua talis motus resultat, sicut motus deorsum resultat in lapide ex intrinseca gravitate. Quo factum est, ut adhuc sit sub judice lis, an cælum moveatur ab intelligentia, necne. Quomodo ergo ex principiis tam incertis potest vera demonstratio confici, qua probetur Deum esse.

8. Deinde ponamus ut verum illud principium, *omne quod movetur, ab alio movetur* (est enim revera probabilius, recte intellectum), et ex consequente ponamus cælum ab alio moveri, qua, quæso, necessaria aut evidenti consecutione inferri potest ex illo prin-

cipio et motu cæli, dari substantiam aliquam immaterialem? Aut enim id colligitur ex motu æterno, aut ex motu tantum. Si primum, collectio imprimis fit ex falso principio, et ita nulla est demonstratio in re ipsa, quicquid Aristot. senserit.

9. Responderi potest ex Scoto, et aliis, motum cæli de facto quidem non esse æternum, tamen ex se posse esse, nam cum sit circularis, nec principium nec finem ex se habet, ideoque motorem cæli ex se aptum esse movere motu æterno, et inde optime concludi talem motorem esse substantiam spiritalem. Sed hæc responsio supponit aliquid non solum incertum, sed etiam minus probabile, nimirum, motum cæli potuisse esse ab æterno. Nam licet ex sua specifica ratione non possit certum principium, vel terminum, et ideo potuerit ante quodlibet instans incipere et post quodlibet instans durare, tamen ex generica ratione motus et entis successivi, repugnat illi æterna duratio sine principio, tum quia alias nunquam potuisset pertransiri; tum maxime quia omnis creatura ex æternitate existens necessario durare debet per æternitatem in ea dispositione in qua creata est, non quod in æternum, a parte post, ita sit necessario duratura, id enim constat non esse necessarium, sed quod a parte ante per durationem infinitam, et sine principio, necessario sit in ea dispositione permansura, sive illa dispositio sit substantiæ, aut existentia, sive qualitatis, aut situs, vel alterius hujusmodi; quia si res creatur ab æterno in aliqua dispositione, etiam ipsa dispositio ab æterno condita est; ergo etiam ipsa dispositio habet durationem sine principio; talis autem duratio necessario est infinita ex parte alterius extremi; nam si est finita, ita ut claudatur duobus extremis, jam habet principium et finem, et consequenter non est æternum; si vero dicatur illa dispositio solum durasse per unum instans indivisibile nostri temporis, hoc multo magis repugnat æternitati, quia multo brevior (si ita loqui licet) est talis duratio, quam quodlibet tempus finitum, imo illa ut sic non est duratio propria, sed initium durationis. Unde potius infertur illud instans esse initium extrinsecum motus immediate subsequentis, atque adeo talem motum non esse æternum, sed temporalem; quia ergo res non potest creari etiam ab æterno nisi in certa ac determinata dispositione, et in illa necessario permanet per aliquam infinitam durationem, ideo repugant

motum esse æternum, quia per motum incipit res privari ea dispositione, in qua condita est. Quod exemplo in re ipsa, de qua agimus, facile illustratur: ponamus cælum solis esse creatum ab æterno: necessarium fuit astrum solis creari in certo ac determinato loco; ponamus ergo fuisse creatum in nostro hemisphærio: necessarium fuisset, ut per quamdam æternitatem in illo loco, et in nostro hemisphærio duraret, ob rationem factam; ergo non potuit cælum illud ex æternitate moveri, alias nec per diem integrum aut horam, nec per durationem aliquam, quæ diei aut horæ posset coexistere, durasset sol in eo loco in quo creatus est. Propter hanc ergo causam, ut alias omittam, existimo æternitatem repugnare motui, et motum includere repugnantiam cum quadam immutabilitate, quam includit æternitas, ideoque non solum de facto motum non esse æternum, verum neque esse posse; igitur ex motu æterno colligi non potest motor æternus vel immaterialis.

10. Dices: esto repugnet motui ex parte ejus fuisse æternum, nihilominus intelligi potest motor ex se aptus ad movendum æterne, si ex parte mobilis aut motus non repugnaret, et hoc satis est ad vim illationis factæ. Hæc autem aptitudo ex parte motoris ex motu cæli colligi potest, quia durare potest in æternum, cum neque habeat contrarium, neque ex se postulet certum tempus; ergo motor, quantum in se est, habet vim ad movendum æterne; ergo perinde id facere posset, quantum est ex se, a parte ante sicut a parte post, si aliunde ex parte effectus non repugnaret. Item duratio illius motus tam diuturni, et invariabilis seu uniformis, aperte declarat motorem ejus sine lassitudine aut defatigatione movere, et consequenter, quantum est ex se, posse semper ac perpetuo movere, atque ita esse immaterialem. Sed imprimis non recte fit collectio ex æternitate a parte post ad æternitatem a parte ante. Motus enim in tempore inchoatus ideo potest in æternum durare, quia motus, qui in re ipsa ponitur, semper est finitus, et tota infinitas, quæ in futuro motu apprehenditur, nunquam in re ipsa existet, ita ut aliquando sit verum dicere totam jam existere aut extitisse, quod secus erit, si ponatur motus ab æterno factus, jam enim tota ejus infinitas in rerum natura extitisset. Unde habere vim ad movendum semper in futurum, est solum habere vim ad efficiendum motum in infinitum; habere autem vim ad movendum

ab æterno, est habere vim ad efficiendum motum infinitum, quod est valde diversum, magisque repugnans. Non ergo ex efficacitate ad illud prius recte infertur potentia etiam ex parte motoris ad hoc posterius; maxime quia ad id, quod in se involvit repugnantiam, nulla est potentia.

11. Sed age demus ob illam probabilem conjecturam, motorem cæli habere vim ad motum æternum efficiendum, vel etiam fingamus ab æterno movisse cælum eodem modo, et invariabiliter: quomodo hinc recte infertur illum motorem esse substantiam immaterialem? Dices, quia non defatigatur movendo. Sed quid, si quis fingat, non esse unum et eundem motorem, sed plures, qui vicissim moveant, et ideo nunquam ita lassari, quin prius requiescant, quam necesse sit motum aut interrompere, aut remittere? Quanquam enim hoc figmentum sit, ex solo tamen motu cæli non potest demonstrari esse falsum, nisi enervando illationem et rationem intentam, ut jam declaro. Quamvis enim sit verum, motorem cæli non defatigari movendo, non inde sequitur illum esse immaterialem, sed solum sequitur, et mobile non resistere, nec reagere dum movetur, et motorem esse æternum; utrumque autem verum esse potest absque immaterialitate motoris; sicut sol si ab æterno fuisset, non defatigaretur perpetuo illuminando, quia sine resistentia aut repassione medium illuminat. Sed ait Soncinas supra, ex motu æterno proxime colligi, motorem non esse in potentia, cum sit semper actu movens, ex Arist., 12 Metaphys., tex. 30; ens autem in actu, et nullo modo in potentia immateriale est. Sed, quidquid sit de mente Aristotelis, de qua postea videbimus, illa ratio est valde inefficax, nam solum concludit, eum, qui semper actu movet, non esse in potentia ad movendum, non tamen quod nullo modo sit in potentia, tanquam actus purus, alias etiam Angelus movens perpetuo cælum esset purus actus. Quod si non recte infertur esse purum actum, inferri etiam non potest esse substantiam immaterialem, quia, si non obstante actione movendi perpetuo potest esse in potentia ad alias actiones vel receptiones, eadem ratione dicere quis poterit esse in potentia ad motus, vel qualitates materiales, neque ex sola motione æterna ostendi poterit hoc repugnare potius quam illud. Quod si sit sermo de esse in potentia solum quoad esse substantiale, verum est, movens æternum non esse

sic in potentia, non tamen inde infertur esse immateriale; nam etiam mobile æternum motu locali non est sic in potentia, et tamen non inde fit esse immateriale aut incorporeum, ut in cælo constat. Igitur, ex æternitate motus, aut ex virtute perpetuo movendi non potest recte colligi esse substantiam immaterialem, quæ movet.

12. Atque ex hoc discursu videtur a fortiori inferri, multo minus posse id colligi ex motu cæli aut temporali, aut absolute sumpto, quia motus æternus aliquid majus est, quam motus simpliciter. Sed argumentemur præterea ex propriis; duobus enim modis poni potest cælum moveri ab alio. Uno modo ut ab imprimente internum impetum proxime activum motus, sicut grave dicitur moveri a generante. Alio modo ut a proximo movente separato, sicut rota movetur a manu. Neque enim existimo hactenus esse demonstratum, quis horum modorum verior sit, quamvis conjecturis agendo posterior sit probabilior, et quia ille motus non videtur necessarius cælo propter peculiarem naturam ejus; nam cum ipsum inanimatum sit, et in connaturali loco semper maneat, non est cur propter se motum requirat; et ideo neque internus impetus activus ad talem motum illi debitus est; est ergo motus ille necessarius propter hujus mundi conservationem, gubernationem, et perfectionem; ideoque probabilius est provenire ab extrinseco motore. Verumtamen, quia hoc non est certum, de utroque membro dicere oportet.

13. Si ergo ponamus cælum moveri ab alio, priori modo, nihil inde probari potest; nam licet recte inde inferatur, esse aliam substantiam priorem cælo, tamen hoc non tam probatur illo modo, quam supponitur, nam ille motor cæli non aliter dicitur movere cælum, nisi quia impressit illi internum impetum intrinsecum et connaturalem, qui non imprimitur nisi a generante, seu ab auctore naturæ; supponit ergo illa ratio cælum habere auctorem, a quo procreatum sit; hoc autem non demonstratur illo discursu, neque ex solo motu physico demonstrari potest, sed solum per metaphysica media, quæ postea videbimus, nam ad motum localem cæli nil refert, quod cælum sit conditum, vel sit ex se ens necessarium; ergo ex illo motu præcise non potest demonstrari cælum esse ab alio conditum, sed ad summum potest immediate inferri esse ens ex se imperfectum, cum sit capax talis motus, et inde poterit ul-

terius colligi non esse ens ex se necessarium, quia tanta imperfectio non cohæret cum tali perfectione; tamen hoc jam spectat ad metaphysicum, ut ex ipsis terminis constat. Igitur ex hoc motu ab alio, non potest demonstrari, quod sit alia substantia superior cælo, sed potius debet supponi. Multoque minus potest inferri, quod substantia immaterialis sit. Si enim quis fingat cælum esse conditum a quadam superiori causa corporea et materiali, et ab eadem recepisse intrinsecum impetum, quo continue movetur, quo modo posset ex vi solius motus localis et physici de suo errore convinci?

14. Atque hæc ratio procedit, etiamsi supponamus cælum moveri ab alio extrinseco, et proprio motore proximo; quid enim habet motus cæli, propter quod necessarium sit illum motorem esse immaterialem? aut enim illud est perpetuitas motus seu diuturnitas, quæ de se potest perpetuo durare, et hoc non, quia ad illud sufficit similis duratio et perpetuitas in motore, et in virtute ejus, quam posset habere, etiamsi esset corporeus, sicut cælum ipsum, vel sol illam habet. Vel illud esset invariabilitas motus, quæ indicat infatigabilem virtutem in motore, et hoc ad summum declarat motorem esse incorruptibilem, ut alia omittam quæ supra tacta sunt; posset autem esse incorruptibilis, etiamsi esset corporeus, sicut est cælum ipsum. Vel illud esset conceptus seu ordo motuum cælestium cum admirabili proportione, et uniformi difformitate apta et accommodata ad hujus mundi sublunaris conservationem et regimen, et hoc quidem ostendit satis evidenter auctorem universi esse intellectualem, et summa sapientia omnia constituisse et gubernare; non tamen proximum motorem uniuscujusque cæli esse intellectualem; posset enim quis fingere unicuique cælo datum esse proportionatum motorem agentem per modum naturæ, et ex pluribus motoribus diversarum virtutum consurgere illum ordinem. Deinde licet demus inde colligi aliquo modo motores cælorum esse intellectuales, non tamen incorporeos, nam, licet Angeli essent aerei, ut multi posuerunt, possent movere cælos, neque ex vi solius motus cæli potest convinci, quod ille sit error.

15. Dicunt aliqui, hoc ipso quod cælum habet motorem separatum, immediate concludi esse incorporeum, quia cælum est primum corpus, alias procederetur in infinitum. Sed hoc nihil probat, tum quia sine proba-

tione supponitur coelum esse primum corpus, cum tamen dici possit esse primum visibile, esse autem alia priora invisibilia, vel esse primum inter simplicia inanimata, esse autem alia animata intellectualibus formis simpliciter priora et nobiliora, quæ possunt poni in numero finito, et ideo non oportebit procedere in infinitum. Sed urgeri potest, nam ex motu cæli probatur ex una parte motorem esse incorruptibilem, et ex alia esse intellectuales: inde tandem concludi potest esse immaterialem, quia incorruptibile corpus nihil deservire potest ad intellectus actum, ideoque esse non potest principium intelligendi natura sua conjunctum corpori incorruptibili, et ideo, si motor cæli est substantia completa intellectualis et incorruptibilis, necessario esse debet a materia separatus. Respondetur hunc discursum esse satis probabilem, quem iterum et fusius persequemur inferius tractando de intelligentiis creatis; tamen ille discursus non fundatur jamen solo motu physico et locali, sed partim juvatur ex doctrina de anima, et partim ac præcipue nititur in hoc principio, quod intellectualis forma non unitur materiæ, nisi ut juvetur ejus ministerio ad intellectuales operationes, quod principium metaphysicum est, et ita illa ostensio, qualiscumque sit, est metaphysica, quamvis ad eam pareatur via aliquo modo per discursus physicos, non quidem evidentes, sed ad summum probabiles, ut declaratum est.

16. Atque hæc quidem generatim procedunt de substantiis moventibus cælos; ex quibus a fortiori constat ex vi solius motus cæli concludi non posse, dari aliquod primum ens immateriale, et increatum; nam motus cælide se solum ducit usque ad proximum aliquem motorem cæli, in quo ex se non requirit, et consequenter neque ostendit illas perfectiones, ut declaravimus; ergo neque ex illo motu, neque ex aliquo effectu physico potest investigari, an ille motor sit unus in omnibus cælis, vel plures, et si sunt plures, an omnes reducantur ad unum primum, a quo pendeant, vel aliquo modo moveantur, et quo genere motionis; ergo multo minus poterit ex motu cæli colligi esse aliquod primum ens, in quod perfectiones illæ convenient; sed oportebit semper aliquod medium metaphysicum adjungere, quo id concludatur.

17. Quod ergo quidam aiunt, licet ex motu cæli absolute non concludantur illæ proprietates in quocumque motore ejus, concludi

tamen in eo, qui ex se et virtute propria movet cælum; quod enim ex se et virtute omnino propria movet, ex se etiam est, et ideo increatum est, et consequenter immateriale; hoc (inquam) non est ad rem; nam hæc probatio, qualiscumque sit, non est physica, sed metaphysica, nam tota vis illius probationis consistit in illo medio, movens ex se, quod ex solo motu non habetur; nam motus quidem ostendit in motore virtutem movendi; an vero habeat illam virtutem a se, vel ab alio, et an operetur per illam cum dependentia, vel sine dependentia ab alio, non ostenditur ex solo motu, et rursus quomodo ex illa proprietate movendi ex se, colligantur aliæ proprietates, multo minus potest ex motu aut medio physico investigari, sed metaphysicis principiis utendum est; cujus signum manifestum est, quia ex omni causalitate effectiva potest eadem consecutio fieri ad causam ex se efficientem, quæ ex se abstrahit a physico motu, et ab efficientia ex materia, vel sine illa. Igitur ex solo motu cæli nulla est sufficiens via ad hujusmodi demonstrationem concludendam.

18. *Secundum medium desumptum ex operationibus animæ rationalis, et ipsius essentia.*

— Aliud medium, seu alia via, sumi potest ex operationibus animæ rationalis, et cognitione substantiæ ejus, quæ ab illis desumitur; in rebus enim, quæ materiam concernunt, nulla est aut similior Deo, aut immediatius ab eo pendens in esse et operari, quam anima rationalis, et ideo nullo physico medio videtur magis posse cognosci Deum, quam contemplatione animæ rationalis, et operum ejus; constat autem hoc medium physicum esse; nam licet anima rationalis immaterialis sit, est tamen forma materiæ, et similiter operatio ejus, licet in se sit spiritalis, aliquo tamen modo pendet a corpore, et ideo consideratio animæ conjunctæ corpori et operationum ejus ad physicum pertinet.

19. Verumtamen hæc etiam via deservire non potest ad demonstrandum aliquid de Deo, nisi supponendo aliquid in metaphysica demonstratum, et utendo semper mediis et principiis metaphysicis ad rem ultimo concludendam. Nisi enim supponamus rationalem animam habere auctorem supremum, a quo procreata sit, non poterunt, ex perfectionibus animæ, similes aut meliores in Deo colligi. Quod autem anima habeat hujusmodi causam, non potest a philosopho ex solis animæ operationibus colligi, sed oportet uti

aliquo principio communi aliis agentibus vel effectibus creatis, de quo mox videbimus. Igitur ex hoc medio physico, ut physicum est, non demonstratur dari unum ens increatum. At vero, supponendo habere animam superiorem causam sui esse, quam primum ens, aut Deum appellamus, optime quidem colligitur, si anima est intellectualis, libera, immaterialis, immortalis, et similia, quæ perfectionem simpliciter dicunt, multo magis hæc omnia in Deo reperiri; tamen hæc ipsa collectio fundata est in medio metaphysico, ac generali principio, quod perfectiones effectus sunt nobiliori modo in causa principali, et præsertim in prima; demonstratio autem proprie ad illam scientiam pertinet, ad quam medicæ demonstrationis spectat. Adde, quod attinet ad attributum immaterialitatis, ex hoc præciso medio non posse inferri Deum esse omnino immaterialem, sed ad summum ad modum animæ rationalis. Concludimus ergo omnia media physica per se esse insufficientia ad demonstrandum esse aliquod primum ens increatum; imo obiter est ostensum per se non sufficere ad demonstrandum, quid, vel quale sit illud ens eo modo quo per effectus demonstrari potest, sed hoc semper ad metaphysicum pertinere. Simul tamen est aliquo modo declaratum, quo modo philosophia paret aliquam viam, et occasionem præbeat, et aliquos etiam effectus subministret, quibus ad hujusmodi concludendam demonstrationem juvet, quod magis in sequentibus exponetur.

Expenduntur rationes et media metaphysica.

20. Superest, ut secundo loco ostendamus, quomodo metaphysica possit demonstrare esse aliquod ens increatum. Quod brevius insinuabimus, quia in præcedente disputatione, sect. 1, fere omnia tacta sunt, quæ hic dici possent. Primo igitur, loco illius principii physici: *Omne quod movetur, ab alio movetur*, sumendum est aliud metaphysicum longe evidentius: *Omne quod fit, ab alio fit*, sive creetur sive generetur, sive quacumque ratione fiat. Quod principium ex eo demonstratur, quod nihil potest efficere se. Nam res quæ fit per effectum acquirit esse: res autem, quæ facit aut producit, supponitur habere esse, et ideo claram repugnantiam involvit, quod idem faciat seipsum: prius enim, quam res sit, non potest esse in actu

formali vel virtuali ad faciendum se, et hæc de causa est longe evidentius hoc principium: *Omne quod producitur, ab alio producitur*, quam de illo: *Omne quod movetur, ab alio movetur*; nam quod movetur, supponitur esse, in quo esse potest intelligi actus virtualis ad se movendum; quod autem efficitur, non supponitur esse, sed potius supponitur non esse, antequam fiat; in ipso autem non esse non potest esse virtus ad se efficiendum, et ideo est evidens illud principium proprie intellectum de prima ac vera effectione, ut absteineamus nunc ab illa quæstione Theologica, an eadem res possit bis existere, et ut semel existens possit concurrere ad effectum sui, ut secundo seu alibi existentis; hoc enim miraculum etiam admittatur, non enervat principium positum, tum quia hic agimus de naturali et propria rei effectione aut productione; tum etiam quia illa secunda effectio in prædicto casu non tam meretur nomen productionis, quam conservationis, cum supponat rem existentem.

21. Hoc ergo posito principio, sic concluditur demonstratio: omne ens aut est factum, aut non factum, seu increatum; sed non possunt omnia entia, quæ sunt in universo, esse facta; ergo necessarium est esse aliquod ens non factum, seu increatum. Major est evidens, cum necesse sit ex duobus contradictoriis alterum cuilibet convenire. Minor probatur, quia omne ens factum, ab alio est factum; vel ergo illud a quo factum est, est etiam factum, vel non: si non est factum, datur ergo aliquod ens increatum, quod intendebamus; si vero illud etiam factum est, oportebit ab alio esse factum, de quo ulterius idem inquirendum erit, et ita tandem aut sistendum erit in ente non facto, aut procedendum in infinitum, aut circulus committendus: non potest autem aut committi circulus, aut in infinitum procedi; sistendum ergo necessarium est in ente non facto.

22. Declaratur et probatur prior pars minoris; voco enim committi circulum, si quis dicat unam rem produci ab alia, et hanc rursus produci ab ea quam ipsa produxerat, vel immediate, vel mediate, et post multas generationes; ita enim fingere quis posset omnem rem produci ab alia distincta a se, et nullam esse improductam. Hunc ergo circulum dicimus esse impossibilem, et æque repugnantem illi principio: *Omne quod producitur, ab alio producitur*, sicut quod eadem res seipsam producat; nam si res una fit ab alia a se facta,